

מצורע — מהו בקריעה?

תא שמע מדברי הכתוב במצורע [ויקרא יג] "בגדיו יהיו פרומים", שמשמעותו שיהו בגדיו מקורעין⁽⁶⁰⁾.

ומסקינן: שמע מינה.

אבל — חייב בכפיית המטה, בהפיכת מטתו.

דתני בר קפרא:

ב-10 נאמר בספר בראשית "בצלם אלהים עשה את האדם".

אמר הקב"ה: דמות דיוקני נתתי בהן, בבני האדם. ואולם, בעינותיהם — הפכתיה! כי במות האדם משתנית ומתהפכת דמות דיוקנו לדמות אחרת. וכדברי הכתוב "כי קללת אלהים תלוי", שדמות דיוקנו של האדם, שהיא כעין דמות דיוקנו [בלשון מושאלת] של הקב"ה, משתנית לרעה לאחר מותו.

ולכן, כפיו מטותיהן עליה. על הפיכת דמות דיוקנו של הקב"ה.

מנודה ומצורע — מה הן בכפיית המטה?

ומסקינן: תיקו⁽⁶¹⁾.

אבל אסור בעשיית מלאכה.

ונלמד האיסור מדכתיב [עמוס ח] "והפכתי חגיכם לאבל" — הקיש הכתוב אבל לחג, ללמדך: מה חג אסור במלאכה, אף אבל אסור במלאכה.

ומסתפקת הגמרא: מנודה — מהו בעשיית מלאכה?

אמר רב יוסף, תא שמע מהברייתא, המונה את הנהגות יום התענית, שאסור ברחיצה ובמלאכה, וחייבים לנהוג בו בעוד דברים, כגון עטיפת הראש. ובסוף אומרת הברייתא: כשאמרו חכמים שאסור יום התענית

שמנודה חייב בקריעה. אבל התוס' שם דחו, שיתכן שעשה כן משום צער, ולא מפני שהיה מחוייב בדבר.

והרמב"ן שם כתב לדחות, שהמוחרם חמוד דינו ממנודה לענין כמה פרטים, כמו שלמדנו לעיל בברייתא, ואם כן שוב אין לפשוט הספק לענין מנודה, מרבי אליעזר, שהיה מוחרם. והוכיח כן, ממה שלמדנו בסנהדרין שם, שלא היו באים אליו תלמידיו ללמוד תורה ממנו, הרי שנהגו בו דין מוחרם, שאינו שונה. וע"ע בריטב"א [ז א]. [ולקמן כז מבואר, שלאחר פטירת רבן גמליאל, הורה רבי אליעזר לתלמידי רבן גמליאל, שעליהם לכפות את מיטתם, ואף על פי שמעשה זה היה לאחר שבירכוהו. ואולי יש ליישב, שאין ההוראה נחשבת כלימוד].

ויעויין בשבת [קל], שלדעת רש"י, אין ראוי לפסוק הלכה כרבי אליעזר, כיון שבירכוהו. אבל הריטב"א שם כתב, שאין הנדוי סיבה שלא נפסוק הלכה כמותו בכל מקום.

60. המנחת חינוך [קנ ב, קעא ב] יצא לחדש, שיש חילוק בין חיוב קריעה דאבל לחיוב קריעה דמצורע. שהאבל מחוייב במעשה קריעה, ואין די בזה שהוא לבוש בבגד קרוע, מה שאין כן במצורע, שכל דינו הוא שילבש בגד קרוע, כלשון הכתוב "בגדיו יהיו פרומים", ועל כן, אם לקח בגד קרוע ולבשו, קיים דינו. וכן כתב השפת אמת.

61. בבבא מציעא שם מבואר, שרבי אליעזר

בעשיית מלאכה — לא אמרו אלא ביום, אבל כלילה מותר.

ומסיימת הברייתא: וכן אתה מוצא במנודה ובאבל.

ומדייק רב יוסף: מאי לאו, זה שמסיימת הברייתא ואומרת "וכן אתה מוצא במנודה ובאבל", מתייחס אכולהו, לכל ההנהגות האמורות בתחילת הברייתא ביום התענית, ובכללם איסור מלאכה למנודה.

ודחינן: לא. אין כונת הברייתא לומר שגם מנודה אסור בעשיית מלאכה, אלא הכונה היא אשאר, על עטיפת הראש, שהיא נוהגת גם במנודה (*61).

ומביאה הגמרא ראייה להיפך, שמנודה מותר בעשיית מלאכה:

תא שמע מהברייתא, ששינונו בה: מנודה שונה דברי תורה, ושונין לו אנשים אחרים

דברי תורה. וכמו כן, מנודה נשכר למלאכה לאחרים, וכן אחרים נשכרין לו לעשיית מלאכתו.

שמע מינה שמנודה מותר בעשיית מלאכה.

ומסתפקת הגמרא: מצורע — מהו בעשיית מלאכה?

ומסקינן: תיקו.

אבל אסור ברחיצה⁽⁶²⁾.

ונלמד מדרכתיב באשה החכמה מתקוע, שנשלחה לדוד המלך על ידי יואב, בדמות אשה מתאבלת [שמואל ב יד]: "ואל תפוכי שמן". והרי רחיצה היא בכלל "סיכה".

מנודה — מהו ברחיצה?

אמר רב יוסף, תא שמע מהברייתא במסכת תענית, השונה את דיני יום התענית, ואומרת

61. *רש"י מפרש על עטיפת הראש, שבזה שוה למנודה ואבל. ואף על פי שלעיל נשאר דין זה בספק, האם מנודה חייב בעטיפת הראש, מכל מקום דחינו ראיית רב יוסף, שאין לפשוט כלל, בין לעטיפת הראש ובין לעשית מלאכה. והקשה הגרע"ק איגר, שלפי זה, למסקנת הגמרא כאן, שהמנודה מותר בעשית מלאכה, אם כן בהכרח לפרש "וכן אתה מוצא במנודה", על עטיפת הראש, ומדוע נשאר דין זה לעיל בספק. ועיי"ש מה שהוסיף להקשות בזה. אבל התוס' פירשו "אשאר", על רחיצה ונעילת הסנדל.

62. התוס' הביאו הסוגיא בתענית [יג], שאינו אסור אלא ברחיצת כל גופו בצונן, או פניו ידיו ורגליו בחמין. ואינו חמור כיום כפור שאסור אפילו להושיט אצבעו לצונן.

נתישב על גבי הקרקע בשעת מעשה. וכתב הרמב"ן שקיים בזה דין כפית המטה שנתחייב בו. אלא כיון שהיה עליו דין מוחרם, וכנ"ל, אין לפשוט מכאן לנידוננו.

ובעיקר נידון הגמרא ביאר הגבורת ארי [תענית ל], שחילוק גדול יש בין אבל למנודה ומצורע, שבאבל, חיובו הוא לכפות מטתו, ואין די במה שאינו יושב על מטה זקופה, מה שאין כן במנודה ומצורע, שאינם מחוייבים במעשה הכפיה, ורק שנאסר עליהם לישוב עליה כשהיא זקופה [אם נחמיר בספיקם], הואיל ולא שייך אצלם הטעם שנאמר לעיל באבל, "בעוונותיכם הפכתיה". אבל הריטב"א כתב בפירושו, שאף בהם שייך הטעם הנ"ל, הואיל ונתהפכו עליהם סדרי בני אדם.

בין השאר: כשאמרו אסור יום תענית ציבור ברחיצה — לא אמרו אלא ברחיצת כל גופו, אבל רחיצת פניו ידיו ורגליו — מותר.

ומסיימת הבריתא: וכן אתה מוצא במנודה ובאבל.

מאי לאו, הסיום של הברייתא הוא אכולהו, על כל הלכות התענית, כולל איסור רחצה, שגם הוא נוהג במנודה, כמו ביום התענית.

ודוחה הגמרא: לא מתייחס סיום הברייתא לדין רחיצה, אלא רק אשארא, על שאר דיני תענית, שנוהגים גם במנודה. אבל לא על רחיצה.

מצורע — מהו ברחיצה?

ומסקינן: תיקו.

אבל — אסור בנעילת הסנדל.

מדקאמר ליה רחמנא ליחזקאל שלא ינהג אבלות במות אשתו, אלא, [יחזקאל כד] "ונעליך תשים ברגליך" — מכלל זה אתה למד, דבולי עלמא כשהם אבליים, אסור להם נעילת הנעל.

מנודה — מהו בנעילת הסנדל?

אמר רב יוסף, תא שמע מהבריתא בענין

תענית: כשאמרו אסור יום התענית בנעילת הסנדל — לא אמרו אלא בנעילתו בעיר. אבל בדרך — מותר.

הא כיצד?

יצא לדרך — נועל סנדלו. נכנס לעיר — חולין.

וכן אתה מוצא במנודה ובאבל.

מאי לאו סיום הברייתא הוא אכולהו, ולמדנו שמנודה אסור בנעילת הסנדל.

ודוחה הגמרא: לא על דין מנודה מדברת הברייתא בסופה, אלא אשארא, על שאר הדינים האמורים ביום התענית⁽⁶³⁾.

מצורע — מהו בנעילת הסנדל?

ומסקינן: תיקו.

אבל אסור בתשמיש המטה.

מדכתיב [שמואל ב יב] בכלות השבעה, לאחר מות הילד שילדה בת שבע לדוד: "וינחם דוד את בת שבע אשתו. ויבא אליה!"

מכלל, דמעיקרא, בשבעת ימי האבל, אסור היה לו לדוד לבוא אליה, משום האבלות.

לנו להוכיח דין כל אחד מהם. והרי"ף פסק בשניהם, ברחיצה ובנעילת הסנדל, לקולא, וכמו בשאר הספיקות שלא נפשטו בסוגייתנו. ותמה הגרע"ק איגר, הרי הדבר ידוע לנו שאחד מהם בודאי אסור, או ברחיצה או בנעילת הסנדל, ואם כן איך אפשר לנו להקל בשניהם יחד. וכמו שכתב הר"ן פסחים [קח].

אבל הראב"ד הביא מהירושלמי לאסור

והגבורת ארי [תענית שם] מבאר טעם החילוק, כיון שמקור האיסור לרחיצת האבל הוא מסיכה, כמבואר בהמשך סוגייתנו, על כן אין לאסור אלא רחיצה של תענוג, שהיא בחמין דוקא, שאותה יש לדמות לסיכה. אלא שחכמים הוסיפו לאסור אף רחיצת כל גופו בצונן.

63. התוס' מפרשים על רחיצה, כלומר, שאין

מנודה — מהו בתשמיש המטה? (64)

אמר רב יוסף, תא שמע מברייטא: כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר, מנודין היו למקום. ובכל זאת שימשו מטותיהן (65).

אמר ליה אביי: ודלמא מנודה לשמים שאני, דקיל ממנודה לבריות.

ותמהינן: וכי מי שהוא מנודה לשמים הוא קיל ממנודה לבריות!?

והא אמרת לעיל שמנודה לשמים חמיר!

ומשנינן: ספוקי מספקא ליה מי מהם חמור ממי. ולכן זיל הכא — קמדחי ליה, וזיל הכא — קמדחי ליה. שהגמרא פורכת לכל צד לפי הספק שלה (66).

מצורע — מהו בתשמיש המטה?

תא שמע, מהא דתניא: כתיב במצורע [ויקרא יד]: "וישב מחוץ לאהל" — שיהא

כמנודה וכאבל, ואסור בתשמיש המטה.

ואין "אהלו" אלא אשתו, שנאמר [דברים ה] לאחר מתן תורה, שנאסרו אז בתשמיש המטה: "לך אמר להם: שובו לכם לאהליכם".

ומסקינן: שמע מינה!

והוינן בה: וניפשוט נמי מברייטא זו את ספקנו לעיל למנודה, שגם הוא אסור בתשמיש המטה.

אמר רב הונא בריה דרב פנחס משמיה דרב יוסף: מי קתני במצורע שיהא כמנודה שאסור בתשמיש המטה!?

אלא כך היא כונת הברייטא: שיהא המצורע כמנודה וכאבל — במילי אחרנייתא (67). ואסור נמי המצורע בתשמיש המטה.

אבל — אינו משלח קרבנותיו.

מדבריהם, איך רצה להוכיח ממה ששימשו מטותיהן בימי נידויים, והלא יתכן שלא תיקנו עדיין דיני מנודה. ויעויין בהערה 54. וע"ע יו"ד [רח ד] ובש"ך שם.

66. הקשה הברכי יוסף [או"ח רמ] ממה שלמדנו בנדרים [כ], שאחד מבני תשע מדות הוא בני נדוי. וכתב שם הרא"ש בפירושו, שהוא מצד האיסור שיש בדבר, בין כשהוא מנודה ובין כשהוא מנודה. ותירץ, שיש להעמיד כשנידוהו בפירוש גם מענין זה.

67. לכאורה הכונה לאיסור כיבוס [והוא הדין לתספורת לדעת רבי עקיבא, שיתכן שאין האיסור מפורש בפסוק לענין מצורע, וכנ"ל], אבל בשאר דברים לא יתכן להעמידו. וע"ע קרן אורה.

נעילת הסנדל במנודה. וכן הוכיח רש"י בבבא מציעא ממה שרבי אליעזר חלץ נעליו כשנידוהו. וכן הנוסח בתפילה זכה, "כ"ד דברים שבי"ד מנדין עליהם, ונתחייבנו להיות יחפי רגלים כנידויים". וע"ע בשו"ע [שלד ב] ובש"ך [יג].

64. הריטב"א למד מכאן, שאשתו של המנודה אינה אסורה להתקרב לארבע אמותיו, מפני שהיא כגופו, שהרי רק לענין תשמיש נסתפקו בגמרא. והוסיף בשם הראב"ד, שהוא הדין לשאר בני ביתו, שאינם צריכים להתרחק ממנו, שזהו כדי חייו. וכן הוכיח הריטב"א ממה שהורקנוס בנו של רבי אליעזר, בא לחלוץ לו תפיליו [סנהדרין שם]. וע"ע בר"ן נדרים ז ב.

65. הרמב"ן והריטב"א כתבו להוכיח מכאן שדין מנודה, מן התורה הוא, שאם אינו אלא

דתניא, רבי שמעון אומר: אמר הכתוב "שלמים", שיביאם בזמן שהוא "שלם", שדעתו מיושבת עליו⁽⁶⁸⁾, ולא בזמן שהוא אונן, החסר דעת מיושבת⁽⁶⁹⁾.

מנודה — מהו שישלח קרבנותיו?

אמר רב יוסף, תא שמע מהברייתא: כל אותן שנים שהיו ישראל במדבר מנודין למקום היו. ובכל זאת שלחו קרבנותיהן⁽⁷⁰⁾.

אמר ליה אבוי: ודלמא מנודה לשמים שאני,

כשהיה אונן, שלא הורצה לו ולא כיפרה עליו, שממילא נפסלה לגמרי, מה שאין כן לענין עולה ושלמים, שהם באים לאחר מיתה, וכמו כן כשנזבחו שלא לשמן, הרי הם כשרים, אף על פי שלא נתרצו הבעלים, אם כן גם לענין אונן, יהיה הקרבן כשר, אף על פי שלא נתרצו הבעלים.

עוד כתב הרמב"ם, שדין זה, בכל הקרבנות כולם, ואפילו כשמקריב עצים. וכן מפורש בזבחים [צט]. וע"ע בריטב"א. וביאר הגרי"ז [מנחות כ], שדין זה שהאבל אינו משלח קרבן, אין זה מדיני הקרבן, שהקרבן טעון בעלים שהוא שלם, אלא הוא דין מדיני האבל, שאסור לו לשלוח קרבן, ועל כן אפילו בעצים, שאין דין קרבן עליהם, אסור לו לשלוח.

70. הקשה השיטה, שבחגיגה [ו] נחלקו התנאים, האם הקריבו במדבר עולת תמיד, ולדעת רבי אליעזר לא קרבה כלל, ולרבי עקיבא הקריבה משל שבט לוי. ופירש שם רש"י הטעם, שכל ישראל היו נזופין למקום מפני חטאם, מלבד שבט לוי שלא טעו אחר העגל. והוא סתירה גלויה לכאורה לסוגיתנו. ויעויין משנה למלך [תמידין א א].

והתוס' כתבו, שכנראה רב יוסף למד דבר זה [ששלחו קרבנות במדבר] מן הפסוקים. והטורי אבן [חגיגה שם] פירש, על פי המבואר בחולין [יז] לדעת רבי ישמעאל, שבהיותם במדבר, נאסרו באכילת בשר חולין, אלא אם כן היו מקדישים אותם לשלמים, ואז הותר להם לאכלם כדין קדשים, ודרש דין זה מפסוק. וזוהי

68. רש"י מפרש כשהוא שרוי בשמחה. והעיר השיטה, שאם כן יש לפשוט מכאן גם לענין מצורע, שלא יוכל לשלוח קרבנותיו, שהרי אף הוא אינו שרוי בשמחה. ולכן פירש, כשהוא שלם ואינו חסר, שהאבל ר"ל נחסר מקרוביו, מה שאין כן במצורע שהוא ענין חולי, ולא חסרון.

69. מלשון הגמרא היה נראה לכאורה, שדין זה נוהג באונן דוקא, ביום מיתה וקבורה, ולא בכל הז' ימים. וכן כתב באמת התוס' רי"ד. אבל הרמב"ם [ביא"מ ב יא] כתב, שדין זה נוהג בכל שבעת ימי אבלותו. וכתבו נושאי כליו, שמקורו מתוספתא.

והקרבן אורה והמנחת חינוך [רסד] דקדקו מהמשך לשון הרמב"ם, שאם הקריב בימי אבלו, לא הורצה הקרבן והוא נפסל בכך. ותמהו, שהרי לדעת הרמב"ם, אין אבלות מן התורה אלא ביום הראשון, ואם כן בשאר הימים, מותר לו מן התורה לשלוח קרבנותיו, והיכן מצאנו במקום אחר, שחכמים פסלו קרבן, והצריכו להביא קרבן שני תחתיו. והחזו"א [זבחים ד ח] צידד בישוב הקושיא, שאמנם אין נוהג אבלות מן התורה אלא ביום ראשון, אבל מכל מקום אינו נחשב לשלם ככל אותם הימים, מן התורה, ואין הדבר תלוי בדיני אבלות דוקא.

ובעיקר מה שנתבאר שהקרבן לא הורצה, חידש האור שמח, שיש חילוק לענין זה בין הקרבנות, שבחטאת, שאינה באה לאחר מיתה, ומבואר בזבחים [ה] הטעם, שאין החטאת כשירה אלא אם כן מכפרת, אם כן הוא הדין

דקיל.

ותמהינן: וכי הוא קיל?! והאמרת לעיל שהוא המיר!

ומשנינן: הגמרא ספוקי מספקא ליה, ומרחי ליה לכל הצדדים (71).

מצורע — מהו שישלח קרבנותיו?

תא שמע מהא דתניא: אמר הכתוב בספר יחזקאל [פרק מד] ביחס לכהן טמא, שצריך להטהר מטומאתו לפני שיכול להביא קרבנו:

“ואחרי טהרתו” — אחר פרישתו של הכהן מן טומאת המת, שהזו עליו פעמיים ממי האפר של הפרה האדומה במשך שבעת הימים מפרישתו מן המת [ביום השלישי וביום השביעי].

“שבעת ימים יספרו לו” — אלו שבעת ימי ספירו של מצורע כהן שנרפא.

מזה שנקט הכתוב לשון ספירה, ולא נקט לשון הזאה האמורה בטמא מת — בא הכתוב ללמד גם על טומאת מצורע, שכהן אשר נצטרע, וצריך לנהוג ספירה של שבעה ימים, כדין מצורע שנצטרע ונרפא מצרעתו, אינו יכול לשלח אז את קרבנו. אלא רק לאחר שבעת הימים:

“וביום באו של הכהן אל הקדש, אל החצר הפנימית לשרת בקדש, רק אז יקריב הטאתו” —

זו עשירית האיפה שלו, שמביא הכהן א-10 ההדיוט כשבא להתחנך בעבודה בפעם הראשונה.

וצריך להביאה רק כשהוא טהור, ואינו יכול לשלח את עשירית האיפה כשהוא טמא. דברי רבי יהודה.

רבי שמעון אומר: יש ללמוד זאת מדברי הכתוב בספר יחזקאל [פרק מד] “בבאו — יקריב”. בזמן שראוי לביאה הוא ראוי

לחומרא לכתחילה.

ותירץ, ששאר כל הספיקות, אינם אלא מדרבנן, ועל כן יש להקל בספיקם, אבל שילוח קרבנות, מפרש הרמב"ם שהוא נידון בשל תורה, כאבל ומצורע, ועל כן לא יביא לכתחילה, כדין ספיקא דאורייתא, אבל אם הביא, הורצה, שמכח הספק אינו יכול להביא קרבן אחר, שהרי הוא ספק חולין בעזרה. וע"ע בכסף משנה.

אבל החזו"א שם כתב, שבאמת מעיקר הדין היה לנו להתירו להביא קרבן בימי נידויו, כשאר כל הספיקות כאן, שכולם מדרבנן, אלא הואיל ויכול להמתין ולהביא לאחר זמן, אין ראוי להקל לכתחילה בספיקו. ועל זה סיים הרמב"ם, שאם הביא הורצה, כלומר, שאין בזה גדוד חטא

הוכחת רב יוסף שהיו משלחין קרבנותיהם. ולפי זה יישב את קושית השיטה, שדבר זה באמת תלוי הוא במחלוקת התנאים, ורבי עקיבא עצמו נחלק בחולין עם רבי ישמעאל בדין זה, ולדעתו, אין לנו שום הוכחה ששלחו קרבנותיהם במדבר, ועל כן היה נראה לו שבאמת לא שלחו קרבנות, מפני נידוים לשמים.

71. הרמב"ם שם פסק, שלא יביא לכתחילה, ואם הביא הורצה. והקשה הקרן אורה, ששאר כל הספיקות שבסוגייתנו, לא הזכיר הרמב"ם מהם מאומה, ומשום שדינם לקולא, וכמו שכתב הרי"ף [ועל כן לא הזכירם, וממילא נדע שהם מותרים], ומדוע לענין שילוח קרבנות נקט